

УДК 342.11

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.7>

СУЧАСНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРАВА

Белов Д.М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Заслужений юрист України

Белова М.В.,

доктор юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Белов Д.М., Белова М.В. Сучасний конституціоналізм України в умовах європеїзації вітчизняного права.

В статті зазначено, Україна була і залишається складовою єдиного європейського демократичного простору. Враховуючи сумні уроки минулого, ми будемо йти шляхом широкого громадського діалогу і легітимних рішень. Подальший конституційний транзит України буде пов'язаний лише з посиленням представницької демократії та зміцненням місцевого самоврядування, гарантіями захисту прав і свобод людини. Таким чином, Україна переживає сьогодні епоху глобальних та стрімких змін, що перетворюють основи суспільного життя й звичні парадигми конституційного мислення (мова йде не просто про ті чи інші зміни, а про такі трансформаційні процеси, що стосуються саме рівня сутнісних характеристик суспільства, яке проходить етап конституційного транзиту).

Вказується, у вітчизняній науці конституційного права науково-теоретичний аналіз парадигми конституціоналізму в умовах перманентного конституційного транзиту, як правило, поширюється лише на елементи змісту конституціоналізму, окремі інституціональні складові його системи.

Висвітлено окремі особливості конституційного транзиту в Україні і, як наслідок, реалізації нової парадигми конституціоналізму в умовах європеїзації вітчизняного права. Автор досліджує окремі аспекти термінологічної проблематики конституційного транзиту як умови європеїзації вітчизняного права. В результаті зробленого дослідження, категорію «конституційний транзит» як умова європеїзації сучасного українського права варто розглядати як

стан переходу конституціоналізму Української держави, з одного стану до іншого, викликаного необхідністю зближення національного конституційного законодавства із правом Європейського союзу. Зазначається, що такий стан переходу, його проходження не є однолінійним процесом, а може носити багатовекторний характер розвитку. Тобто конституційний транзит може охоплювати усі типи перехідних станів конституціоналізму з точки зору суттєвої зміни їх характеру: не тільки від авторитаризму до демократії, але, навпаки, у відповідності з національними соціокультурними й політичними особливостями, цінностями, звісно, із врахуванням передових наукових світових досягнень.

Ключові слова: європеїзація права, державна політика, конституційний транзит, Конституція України, конституційна реформа, розподіл державної влади, парадигма конституціоналізму.

Byelov D.M., Bielova M.V. Modern constitutionalism of Ukraine in the conditions of europeization of native law.

The article states that Ukraine was and remains a component of the single European democratic space. Taking into account the sad lessons of the past, we will follow the path of broad public dialogue and legitimate decisions. The further constitutional transit of Ukraine will be connected only with strengthening of representative democracy and strengthening of local self-government, guarantees of protection of human rights and freedoms. Thus, today, Ukraine is experiencing an era of global and rapid changes that are transforming the foundations of social life and the usual paradigms of constitutional

thinking (we are not just talking about one or another change, but about such transformational processes that relate precisely to the level of the essential characteristics of the society that is passing through the stage constitutional transit).

It is indicated that in the domestic science of constitutional law, the scientific-theoretical analysis of the paradigm of constitutionalism in the conditions of permanent constitutional transit, as a rule, extends only to elements of the content of constitutionalism, individual institutional components of its system.

Particular features of the constitutional transit in Ukraine and, as a consequence, the implementation of a new paradigm of constitutionalism in the conditions of the Europeanization of national law are highlighted. The author examines certain aspects of the terminological issues of constitutional transit as a condition for the Europeanization of domestic law. As a result of the research, the category «constitutional transit» as a condition of the Europeanization of modern Ukrainian law should be considered as a state of transition of the constitutionalism of the Ukrainian state, from one state to another, caused by the need for convergence of national constitutional legislation with the law of the European Union. It is noted that such a state of transition, its passage is not a linear process, but can have a multi-vector nature of development. That is, constitutional transit can cover all types of transitional states of constitutionalism from the point of view of a significant change in their character: not only from authoritarianism to democracy, but, on the contrary, in accordance with national socio-cultural and political features, values, of course, taking into account advanced scientific world achievements.

Key words: Europeanization of law, state policy, constitutional transit, Constitution of Ukraine, constitutional reform, distribution of state power, paradigm of constitutionalism.

Постановка проблеми. Безсумнівно, Україна була і залишається складовою єдиного європейського демократичного простору. Враховуючи сумні уроки минулого, ми будемо йти шляхом широкого громадського діалогу і легітимних рішень. Подальший конституційний транзит України буде пов'язаний лише з посиленням представницької демократії та зміцненням місцевого самоврядування, гарантіями захисту прав і свобод людини.

Таким чином, Україна переживає сьогодні епоху глобальних та стрімких змін, що перетворюють основи суспільного життя й звичні парадигми конституційного мислення. Зазначимо, що мова йде не просто про ті чи інші зміни, а про такі трансформаційні процеси, що стосу-

ються саме рівня сутнісних характеристик суспільства, яке проходить етап конституційного транзиту.

Отже, актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що у вітчизняній науці конституційного права науково-теоретичний аналіз парадигми конституціоналізму в умовах перманентного конституційного транзиту, як правило, поширюється лише на елементи змісту конституціоналізму, окремі інституціональні складові його системи.

Ступінь дослідження. Слід відзначити, що спеціально теорія та історія конституціоналізму, а також питання конституційного транзиту в Україні досліджувалася такими вітчизняними ученими, як: Ю. Бисага, А. Георгіца, В. Кампо, А. Крусян, О. Мироненко, М. Орзіх, М. Савчин, І. Словська, Н. Стецюк, П. Стецюк, В. Шаповал, С. Шевчук, Ю. Шемшученко та ін. Саме тому, **метою** даної статті є необхідність надати функціональну характеристику європеїзації конституційних моделей влади як інституціональної складової парадигми сучасного українського права (конституційний транзит).

Виклад основного матеріалу. Наприкінці другого десятиліття незалежності українське суспільство постало перед низкою гострих проблем у багатьох сферах життя країни: ознаки хронічної нестійкості демократії, відсутність потенціалу для розширеного відтворення в межах наявної моделі економічного розвитку, кризові тенденції у вітчизняному культурному просторі. Зазначене свідчить про вичерпаність пострадянської матриці розвитку країни, сутність якої полягала в механічному поєднанні інституціональних зразків країн розвинутої демократії з радянськими суспільними інститутами, практиками та цінностями. Результатом цього стало формування гібридних форм, які суттєво ускладнюють дальшу демократизацію українського суспільства, його економічний та культурний розвиток тощо.

Звідси, Україна потребує кардинальних змін у різних сферах суспільного життя, здійсненню яких, зокрема, покликані сприяти конституційні реформи. Їх стратегічною метою є формування нової системи суспільних відносин, трансформація ціннісних засад життя українського соціуму. Очікувані зміни, у свою чергу, потребують інституціоналізації – ключове значення тут належить Конституції як Основному Закону країни. За нових умов набувають актуальності питання адекватності Основного Закону новій системі суспільних відносин, яка має постати як результат реформ, можливих напрямів зміни Конституції, пошуку довгострокового суспільного консенсусу навколо конституційних норм. З огляду на це, очевидно є необхідність подальшої роботи над змінами до Конституції відповідних політич-

них інститутів, політичної еліти, суспільства в цілому, вироблення змін до Конституції шляхом широкого суспільного діалогу та їх оформлення через передбачені Конституцією правові механізми [1, с. 5].

Ми пишемо Конституцію на віки, – не втомлювався повторювати голова робочої групи першої Конституційної комісії, корифей української юридичної науки Л. Юзьков [2, с. 23]. Чи вірив він насправді в ці слова? Може, й так, хоча не міг не розуміти, що плід компромісу в епоху політичного зламу потребуватиме подальших змін. І ми всі були свідками певних метаморфоз із трансформації й відновлення Конституції. Однак життя триває, суспільні процеси виносять на порядок денний питання про оновлення Основного Закону, оскільки «ідеальний» він загалом розв'язує проблеми державотворення, однак через деякі «деталі», «дрібниці» (з яких, як відомо, власне, й складається життя) подеколи опиняється в глухому куті. Породжуються настільки непередбачувані управлінсько-правові химери, що суспільство, замість наблизитися, віддаляється від характеристики «громадянське» з космічною швидкістю. І світ час від часу вказує нам: межу цивілізованості порушено [2, с. 23].

Як зазначив В. Шаповал, українська Конституція 1996 року була розроблена й ухвалена як Основний Закон держави, а не громадянського суспільства [3] (як це мало б бути). Тому її регулятивний потенціал з самого початку мав обмежені часово-просторові рамки. В якості Основного Закону на транзитний період Конституція України виявилася цілком придатною. Проте протягом 16 років свого інтенсивного застосування вона майже вичерпала притаманні їй позитивні регулятивні властивості. Конституція 1996 року була розрахована на посттоталітарну державу й суспільство, але виявилася функціонально недосконалою в умовах ширшої політичної свободи, економічного ринку й зростаючої активності громадянського суспільства.

Колишні республіки СРСР, які отримали незалежність у 1991 році, пройшли тривалий шлях політичної та соціально-економічної трансформації. У політичній науці прийнято говорити про конституційний транзит від тоталітаризму колишнього СРСР до плюралістичної демократії західного зразка, до якої ми прагнемо ось уже більше 20 років.

Шукаючи відповіді на запитання, чому ми змінюємо Конституцію і в який спосіб це робити, які сутнісні та ситуативні чинники впливають на конституційні перетворення, які уроки з цього можна винести, як конституційні зміни мають кореспондуватися з іншими суспільними реформами, перш за все, на наш погляд, варто звернути увагу на проблеми власне конституційного

транзиту в новітній історії України [1, с. 6].

Важливо відзначити, однак, що в теоретико-методологічному плані було б некоректно зводити до описаного вище й справді спрощеного та поверхневого розуміння «парадигми конституційного транзиту» весь зміст порівняльних досліджень конституційних трансформацій в Україні після здобуття нею незалежності. Транзитологія як дисципліна, що вивчає закономірності різноманітних і різноспрямованих конституційних трансформацій сучасності, не ставить за мету побудову загальноприйнятних й універсальних матриць демократизації. Центральне для цієї дисципліни поняття конституційного транзиту об'єднує будь-які за формою та змістом процеси переходу від колишнього, недемократичного, стану України як держави, до іншого. Так, протягом більше ніж двох десятиліть розвитку конституційної транзитології в якості кінцевого результату «переходу», зазвичай, постулював той або інший різновид демократичного устрою, тоді як дійсність показала, що цей результат рідко досяжний. Але фіаско ілюзій транзитологічної телеології аж ніяк не означає руйнування самої предметної галузі порівняльних досліджень сучасних конституційних трансформацій [5, с. 64].

Висновки. Таким чином, у контексті вищеведеного, категорію «конституційний транзит» як умова європеїзації сучасного українського права варто розглядати як *стан переходу конституціоналізму Української держави, з одного стану до іншого, викликаного необхідністю зближення національного конституційного законодавства із правом Європейського союзу*. Зазначимо, що такий стан переходу, його проходження не є однолінійним процесом, а може носити багатовекторний характер розвитку. Тобто конституційний транзит може охоплювати усі типи перехідних станів конституціоналізму з точки зору суттєвої зміни їх характеру: не тільки від авторитаризму до демократії, але, навпаки, у відповідності з національними соціокультурними й політичними особливостями, цінностями, звісно, із врахуванням передових наукових світових досягнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проблеми конституційного транзиту в Україні / С.О. Янішевський, О.А. Фісун [та ін.]; за ред. В.М. Яблонського, С.О. Янішевського. К. : НІСД, 2011. 52 с.
2. Писаренко С. Ми пишемо конституцію навіки. Віче. 2010. № 3. С. 23–25.
3. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн : підручник. К.: АртЕк, Вища школа, 1997. 611 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252

- народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010. *Офіційний вісник України* від 01.10.2010 р., / № 72/1 Спеціальний випуск; № 77, 2010, стор. 7, стаття 2597, код акту 52893/2010
5. Мельвиль А.Ю. О траекториях посткоммунистических трансформаций. *Полис*. 2004. № 2. С. 64–75.
  6. Бисага Ю.М., Белов Д.М. Перегляд основного закону (теоретичні аспекти). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск 8. Ужгород: Ліра. 2007. С. 69–74.
  7. Белов Д.М. Конституційний транзит в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск 20. Частина 1. Том 1. Ужгород. 2012. С. 133–135.
  8. Белов Д.М. Конституціоналізм в Україні в умовах єдиного європейського демократичного простору. *Порівняльно-аналітичне право*. № 3. Частина 1. 2013 р. С. 92–93.
  9. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Палінчак М.В., Решетар І.В., Сідак М.В. Вступ до права Європейського союзу : *навч. посібник*. [під заг. ред. проф. Бисаги Ю.М. та проф.Белова Д.М.]. Ужгород, 2013. 216 с.
  10. Моца А.А., Белов Д.М., Бисага Ю.М. Теоретико-правові засади європейської інтеграції України: *монографія*. Ужгород: «Ліра». 2015. 280 с.
  11. Правовий простір держави: окремі доктринальні засади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 66. С. 46–50.